

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

ISSN 1303-2054 | e-ISSN 2564-7741

Yıl: 23, Sayı: 39, Ocak - Haziran 2018

İDEALİST FİLOZOF JOSIAH ROYCE'A GÖRE FELSEFENİN DİNÎ YÖNÜ

Religious Aspect Of Philosophy According To Idealist Philosopher Josiah
Royce

Doç. Dr. Mehmet DEMİRTAŞ

Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İslam Felsefesi Anabilim Dalı
mehmet.demirtas@gop.edu.tr

Atıf@ Demirtaş, Mehmet. "İdealist Filozof Josiah Royce'a Göre Felsefenin
Dinî Yönü". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (Haziran 2018):
57 - 67.

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 13 Kasım / November 2017
Kabul Tarihi / Accepted : 15 Şubat / February 2018
Yayın Tarihi / Published : 15 Haziran / June 2018
Sayı – Issue : 39
Sayfa / Pages : 57 - 67
DOI : 10.30623/harranilahiyatdergisi.351507

Öz

İnsanların büyük bir çoğunluğunun yaşamlarında vazgeçemedikleri ve hayatlarının şekillenmesinde çok büyük rolü olan fenomenlerden biri din, diğeri de felsefedir. Bu iki özelliği sayesinde onlar fitratı gereği evren, varlık, değer ve kendisi hakkında sorular sorarak bir anlam arayışına girerler. Doğal olarak onun sormuş olduğu bu sorulara günümüze kadar filozof ve düşünürler tarafından cevaplar vermeye çalışılmış olsa da insanoğlu, hiçbir zaman bu cevapları kendisi için yeterli görmemiş ve öyle görünüyor ki onun bu sorulara olan cevap arayışı devam edecektir.

Amerikan idealist felsefe geleneğinin önde gelen filozoflarından biri olan Josiah Royce da bu bağlamda felsefe-din ilişkine kayıtsız kalmamıştır. Öyle ki ona göre, iman ve amel konuları doğrudan doğruya felsefi olarak tartışılmaya müsait konulardır. Royce için felsefenin insanların fiilleriyle ilgili kurallar ileri sürmesi ve dünya hakkındaki teorileri tartışması dikkate alındığında felsefenin dinî bir yönünün olması gerekir. O, felsefenin dinî yönünün olup olamayacağı konusunu daha çok Kant'ın da en temel soruları olan "Nasıl bilebilirim, neyi bilebilirim ve ne yapmalıyım?" gibi sorulardan hareketle temellendirmeye çalışır. Royce açısından bu sorular felsefî öneme haiz olduğu kadar, dinî öneme de haizdir. Çünkü bu sorularla hem felsefe hem de din doğrudan muhataptır. Kuşkusuz insanoğlu en yüce hakkındaki düşüncesi ile yaşamdaki gereksinimlerinin ne şekilde birbirleriyle bağlantılı olduğunu ortaya koymak ister ve bu noktada o, kendi idealine neyin en iyi cevap olabileceğini bu iki alanda görür. Royce'a göre hiç kimse yukarıdaki soruları sormaktan kesinlikle korkmamalıdır. Çünkü düşünen herkes bu tip soruların cevaplarını araştırmalı ve araştırma sonucunda ulaşılan karara saygı duymalıdır.

Anahtar Kavramlar: Felsefe, Din, Royce, Ahlak, Tanrı, Âlem, Ruh, İman, Fiil.

Abstract

One of the phenomena that a great majority of people can not give up in their lives and play a major role in shaping their lives is religion and the other is philosophy. Because the most important feature that distinguishes man from other beings is that he has the character of thinking. Thanks to these two characteristics (believing and thinking), mankind enters a search for meaning by asking questions about the universe, being, value, and itself. Even though these questions that naturally have been asked by him are tried to be answered by the philosophers and thinkers as much as the day-to-day, man has never seen enough of these answers for himself and it seems that his search for answers to these questions will continue. Even though these questions that naturally have been asked by him are tried to be answered by the philosophers and thinkers as much as the day-to-day, man has never seen enough of these answers for himself and it seems that his search for answers to these questions will continue.

In this context Josiah Royce, one of the leading philosophers of American idealist philosophy tradition, has not been indifferent to the relation of philosophy and religion. So, according to Royce, beliefs and actions are directly available to be discussed philosophically. He believes that the philosophy should be a religious aspect when considering the fact that the philosophy put forward the rules concerning the actions of people and the discussion of the theories about the world. He tries to justify the issue of whether or not the religious aspect of philosophy but rather than the most basic questions of Kant, such as "How can I know, what can I know and what should I do?" In terms of Royce, there are religious as well as philosophical importance of these questions. Because both philosophy and religion deal directly with these questions. Undoubtedly, man would like to show how his philosophy about life and his needs in life are connected to each other, and in this point he sees what these two fields can be the best answer to his ideal. According to Royce, no one should be afraid of asking the above questions. Because everyone who thinks should investigate the answers to these types of questions and respect the decision made as a result of the research.

Key Words: Philosophy, Religion, Royce, Morality, God, World, Spirit, Faith, Action.

Giriş

1. Din-Felsefe İlişkisine Genel Bir Bakış

İnsanın akıllı bir varlık olması onu diğer canlılardan ayırt eden en önemli özelliğidir. Akıllı olmanın en bariz özelliği ise düşünmektir. Düşünmek deyince; doğru, tutarlı, sistemli ve çözüm üreten bir tarzda düşünmek aklımıza gelmelidir. Kısacası buna felsefe yapmak da diyebiliriz. İnsan, sadece düşünen ve akleden bir varlık değildir. Aynı zamanda o, fitri özelliğinden dolayı inanan bir varlıktır da. Dinin fert ve cemiyet hayatı üzerinde çok güçlü bir tesire sahip olması, insanı doğumundan ölümüne, hatta daha ötesine kadar kuşatıp bütün problemlerine çözüm teklif etmesindedir. Din, felsefenin Tanrı, âlem, insan, ruh, ölüm ve ötesi, mutluluk gibi problemlerine doğrudan özlü ve açık bir cevap vermektedir. Şüphesiz ki bu problemler, insanın düşünerek çözüm bulmaya çalıştığı problemlerdir. Fakat insan bu problemlere çözüm ararken farklı yaklaşımlar sergilemekte ve bu nedenle ortaya koyduğu çözümler çeşitlilik arz etmektedir.

Din ile felsefenin birçok sorularının ortak, konularının aynı oluşu, aynı meselelerle uğraşmaları ve insanlara mutluluğu sağlama yollarını aramaları nedeniyle bu iki disiplin arasında gerçek bilgileri açığa çıkarma konusunda Tanrı, âlem ve insan gibi birtakım temel problemleri kendilerine araştırma alanı olarak seçmelerinden hareketle birbirleriyle yakın bir münasebetin olduğundan söz edebiliriz. Çünkü bu iki disiplinin konuları, gayeleri, kullandıkları birçok kavram ve varlığa çözüm getirme tavırları insan için beşeri bir tecrübe olması nedeniyle aralarında kopmaz bir ilişkinin olduğuna delalet eder.¹ Bunun yanında bu iki alanın amaç birliğinden de söz etmek mümkündür. Özellikle her dinde insanın özü, evrenin yapısı, insanın evren içindeki yeri, onu gelecekte bekleyen kaderiyle ilgili bazı ortak noktalar bulunmaktadır. Metafizik alana ait bu soruların anlamlı ve bir birlik- bütünlük içinde cevaplandırılması gerektiği kuşkusuzdur.² Bu noktada mesela, İslam filozoflarının çoğuna göre felsefe ile din arasında bir çatışma değil, bilakis uzlaşma söz konusudur. Bunu en güzel bir şekilde dile getirenlerden biri de Endülüslü filozof İbn-i Rüşd'tür. Ona göre hikmet, şeriatin arkadaşı hatta sütkardeşidir. Zira ikisi de aynı kaynaktan feyz almakta ve tabiatları itibarıyla kardeş, cevherleri ve özellikleri itibarıyla dosttur.³ Dolayısıyla her ikisinin aynı gerçekliğe farklı yöntemlerle yaklaştığı şeklindeki uzlaştırıcı tavır İslam felsefe geleneğinde dile getirilmiştir.⁴

Diğer taraftan din ile felsefenin ortak yanlarının yanında, farklı yanları da vardır. Din, felsefeden farklı olarak bir hayat tarzını ve ölüm sonrası için bir

¹ Zeki Özcan, *Din Felsefesi Yazıları I*, (Bursa, Alfa Basım Yayın Dağıtım, Birinci Basım, 2001), s. 38.

² Ahmet Arslan, *İslam Felsefesi Üzerine*, (Ankara, Vadi Yay. 1999), s. 32.

³ İbni Rüşd, *Faslü'l Makâl*, Çev. Bekir Karlığa (İstanbul, İşaret Yay.1992), s. 115-116.

⁴ Osman Bilen, *Din Felsefesi Üzerine Bazı Araştırmalar Platon'dan Wittgenstein'a 2* (İzmir, k Dijital Baskı Sistemleri 2001), s.7.

hazırlığın yapılmasını inananlarına öğütler. Kısacası insanlara bir yaratıcıya inanmalarını söyler. Bu anlamda felsefenin kullandığı metottan ayrılmış olur. İman, nihai noktada bilme ve düşünmeyi de aşan bir kavramdır. Mesela, “Bu âlemi yaratan ve ona düzen veren Tanrı bir değil de iki veya daha fazla olsaydı ne olurdu? Gerçekten Allah var mıdır? Eğer varsa bu varlığın mevcudiyetini gösteren ne gibi ipuçları, belirtiler ve alametler vardır? Allah’ın varlığını akılla temellendirmek mümkün müdür?” Kabilinden sorulara din, Allah’ın var ve bir olmasının imanla alakalı ve mantiki bir zorunluluk olduğu şeklinde cevap verir.

2. Royce’da Felsefe-Din İlişkisi

Amerikan idealist felsefe geleneğinin öncü isimlerinden biri olan Royce (1855-1916) yaşamıştır. Felsefenin dini yönü var mıdır? Sorusunun cevabını biz daha çok onun 1885 yılında kaleme aldığı “Felsefenin Dini Yönü” (*The Religious Aspect of Philosophy*) adlı eserinde bulmaktayız.

Royce, felsefe-din arasındaki ilişkiyi farklı bir şekilde ele alır. Öyle ki o, eylem ve inancın felsefi eleştirinin doğrudan konusu olduğunu ileri sürer. O, felsefenin davranışla ilgili kurallar ileri sürmesi ve dünya hakkındaki teorileri tartışması dikkate alındığında, felsefenin dinî bir yönünün olması gerektiğini ifade eder. Bu düşünceden hareketle yukarıda felsefe-din ilişkisi bağlamında genel olarak ortaya koymaya çalıştığımız her iki alanın sorularının ortak olması filozofumuzun dikkatinden kaçmamıştır. Ayrıca o, özellikle Kant’ın temel soruları olan “Nasıl bilebilirim, neyi bilebilirim ve ne yapmalıyım?” gibi soruların felsefi öneme haiz olduğu kadar, dinî öneme de haiz bir mesele olduğuna vurgu yapar. Çünkü hem felsefe hem de din, insanoglunun en yüce düşüncesiyle en yüksek gereksinimlerinin ne şekilde birbirleriyle bağlantılı olduğunu ve ideallerimize neyin en iyi cevap olabileceğini araştırmaktadır. Royce’a göre hiç kimse bu tip soruları sormaktan kesinlikle korkmamalıdır. Düşünen herkes bu tip soruların cevaplarını araştırmalı ve araştırma sonunda ulaşılan karara saygı duymalıdır.¹

Kuşkusuz Royce bu ifadelerle felsefenin dinin yerini alabileceğini ima etmez. Zaten onun öyle bir niyeti de yoktur. Ona göre dinî ifade ve uygulamalar, felsefi anlayışla özdeş değildir. Din ve felsefe farklıdır. Fakat bu ikisi, insan hayatının bütünleyici boyutlarıdır. Din, felsefeye ihtiyaç duyar. Çünkü filozof dinin kuvvetle temellendirilmeye ihtiyaç duyduğu analitik ve eleştirel bir görevle meşgul olur. Diğer taraftan felsefe, dinin beşerî his ve ümidin önemli bir ifadesi olduğunu keşfeder. Felsefe, hayatın temel sorunlarına daha akîl pozitif bir cevap bulma teşebbüsüne yardım edecek olan dinden kaynaklanan önemli

¹ Josiah Royce, *The Religious Aspect of Philosophy*, (Harper&Brothers, New York, Publishers, First Edition 1958), s. IV.

görüş ve önerilere maruz kalabilir.¹ Royce'a göre biz, genellikle dinî his ve inançlardan bahsederken onları oluşturan şey hakkında anlaşmada zorluklarla karşılaşırız. O, bu anlamda bir duygunun sadece dinî olmadığına, aynı zamanda güç ve hissin ahlaki değerinin onu dinî yapacağına dikkat çeker. Royce için mesela, vatanseverlik bu anlamda din olur. Ona göre şayet duyguların yüceltilmesi yeterince olursa, daha yüksek sanatsal duygular da din olabilir. Fakat Royce bu düşüncelerinin birçok kimseye çok yetersiz gelebileceğinin de farkındadır. Filozofumuz inanç konusunu ise sadece din ekseninde değil, aynı zamanda doğaüstüne bir inanç şeklinde ele alır. Mesela, Royce'un bakış açısından Spinoza'nın kişisel olmayan cevheri, Budistlerin Nirvana'sı vb. kavramlar, ya dünya hakkında doktrinler olarak ya da beşeri davranışın idealleri ve daha derin dinî değer olarak bir şeylere sahip olabilir. Öyle ki din, insan inancı ve duygusunda eşsiz bir şeydir ve herhangi bir kural ya da daha sıradan unsurlar içinde dağılıp gitmemesi gerekir. O zaman "Din nedir?" sorusu, Royce'un cevap bulmaya çalıştığı en önemli sorulardan biridir.

Bir bütün olarak düşünülduğünde Royce, tümüyle ahlak olmadan bir dinin var olabileceğini; ancak bunun açık denize dayanıklı olmayan bir gemiye, batmış bir bankaya ya da vahşi kedi tuzağına benzeyeceğini ifade eder. Bu benzetmeler dinin doğasına uygun bir ahlakın gerekliliğini ortaya çıkarır. Kuşkusuz Royce'a göre din, kendi mensuplarına ahlakilik içinde rehber olma iddiasını taşır. Diğer bir deyişle din, bir kabilenin insanlarına diğer kabileye mensup kimselere işkence etmeyi ya da onları öldürmeyi de öğretebilir; fakat böyle bir din bile doğru davranışı öğretme iddiasında bulunur. Bununla beraber ahlakî yasadan daha çok şeyi bize sunar. Öyle ki bir ahlakî yasa, tek başına kişiye bir şeyi yapması hususunda kararlılık bildirir. Mesela, "Hırsızlık yapmamalısın, adam öldürmemelisin!" gibi emirler ahlakî kurallardan daha çok dini bir yasadır. Royce açısından din, ahlakî yasaya ilave bir şey ekler, onun ilave ettiği ilk şey coşkunluktur. Ayrıca din, ahlaki yasaya sadakat, sevgi ve saygıyla imanlı bakışı oluşturur. Aynı zamanda tarihle, kıssayla, mitolojiyle, seremoniyle, şarkıyla ve kişinin her türlü kastettiği şeyle din, ahlakî yasaya samimiyetle düşkün olmayı öğütler. Bu nedenle din, sadece imanlı olmayı emretmez. Aynı zamanda inananlarının yaşamak için memnun olacağı ve gerekirse çok arzu edeceği şeyleri onlara sunar.²

Royce'a göre din, sadece ahlaki bir yasaya bağlı olmayı öğretmez; bununla birlikte bu amaçla içermesi gereken daha az ya da çok teorik şeylerin kullanılması gerektiğini ifade eder. Din, sadece "yapın!", ya da "hissedin!" demez; aynı zamanda "inanın!" da der. Din, var olmayı iddia ettiği şeyler ve özellikle ahlaki yasa ve dinî duyguların bağıntıları hakkında bize bilgi verir. Hatta

¹ John K. Roth, Ed. *The Philosophy of Josiah Royce*, (New York, Hackett Publishing Company, 1982), s. 10-11.

² Royce, *The Religious Aspect of Philosophy*, s. 2-3.

o, doğaüstü bir güç olmadan da var olabilir. Bu üç unsur, o vakit herhangi bir dini meydana getirir. Yani dinin aynı ahlaki yasayı öğretmesi ve o ahlaki yasaya güçlü bir bağla bağlı olma hissini bazı yollarla ilham etmesi ve bu yasaya cevap veren olayların doğasındaki şeyi göstererek duyguları güçlendirmeye hizmet eden şeyleri vermesi gerekir. Royce, burada bir dinde olması gerekenleri (üç yöne) pratik, duygusal ve teorik olmak üzere üç kısma ayırır. Din, bize uygulamayı, hissetmeyi ve inanmayı öğretmenin yanında kendi his ve davranışların öğretimine bir vasıta olarak inancı da öğretir.¹

Böyle bir din anlayışından yola çıkan Royce için felsefe, doğrudan doğruya hisle (duyguyla) alakalı değildir; ancak hem fiil hem de davranış, doğrudan doğruya felsefi kritisizmin objeleridir. Diğer taraftan Royce' a göre felsefe, eylemler için genel kurallar önermesi ya da dünya hakkındaki teorileri tartışması nedeniyle dinî bir bakış açısına (görünüme) sahip olmalıdır. Bu anlamda din, felsefenin araştırmalarını davet eder; felsefe ise dinin problemlerini ihmal etmemelidir. Royce'un felsefe ve din için metot olarak önerisi, düşüncelerin açık bir şekilde zihinleri aydınlatmasıdır. Çünkü açıklık düşüncelerin birliği için gereklidir. Şüphenin keskinliğini ve mezhep çatışmalarını azaltmak ve ümitsizlikten zihinleri muhafaza etmek gereklidir. Royce, insanların dünyada dinî bir değere sahip olarak gerçeklerin görünümelerini ve pek çok farklı olguları önerdiklerine işaret eder. Bu önerilerin çoğu, insanların din hakkında konuşurken zihinlerinde sahip oldukları soruların belirsizliğini ortaya koyar. Nitekim bir insan Tanrı'ya ya da doğaya bile ibadet etmek isteyebilir. Kısacası Royce, evrensel bir din tanımını yapmanın zorluğundan bahseder. O, dünya dinlerinin mantıklı ve tarafsız bir şekilde ele alınması gerektiğini savunur. Bu nedenle sadece bir Budist veya Katolik ya da A. Comte'cu yahut Hegel'ci için dinin ne anlama geldiğini değil, aynı zamanda tüm insanlık için ne anlama geldiğini ortaya koyan bir tanımın yapılması gerekliliğine vurgu yapar.²

Öte yandan insanlar ibadet ettiklerinde mutlu olurlar ve yine de kendilerini mutlu etmek için yapmaları gereken şeyleri öğrenmeyi arzu ederler. Herhangi bir inancın erenleri (azizleri), kendi Tanrılarına sadece iyi olarak hürmet ettiklerinde doğru yolda rehber olmayı araştırırlar. Royce'a göre dinî bir sistemi ileri süren bir kimsenin ahlakî bir inanca, duygusal bir hayata ve bize sunmak için bazı şeylerin teorisine sahip olması gerekir. Bunun daha azıyla yetinmek mümkün değildir; lakin bu kişi bir şeyi bilmelidir ki, o şey de kesin değer arz etsin.³

¹ Royce, *The Religious Aspect of Philosophy*, s. 3.

² Royce, *The Religious Aspect of Philosophy*, s. 6.

³ Royce, *The Religious Aspect of Philosophy*, s. 7.

Royce, felsefenin dini yönünü ele alırken teorik felsefe ile din felsefesi arasında bazı mukayeseler yapar. Ona göre bütünü başka surette ifade edebilmek, sadece teorik felsefenin gerçek dünya hakkında ne olabildiğini öğrenmeye çalışmakla mümkündür. Teorik felsefe bu çabayı ortaya koyduğunda mükemmel bir şekilde sonuçlardan alakasız olmamalıdır. Şayet teorik felsefe, dünyada kötülük dışında hiçbir şey bulamazsa yine de hakikati kabul etmelidir ve onu ayıplamadan, övmeden sakince ifade etmelidir. Royce'un düşüncesine göre teorik felsefe, hakikati arama tutkusu dışında hiçbir tutkuyu bilmez; hata korkusu dışında da hiçbir korkuya sahip olmayıp, teorik başarının ümidi dışında hiçbir ümide şefkat göstermez. Fakat din felsefesi, bunlara ilaveten diğer objelere de sahiptir. Din felsefesi, teorik felsefenin ortaya koymuş olduğu gerçeklerin aksine meydan okumaz; ama bu gerçeklerin yanında o, başka bir şey arar. Din felsefesi, teorik felsefenin ortaya koymuş olduğu şeylerin değerini bilmek ister ve sırf teorinin yanında diğer ilgi alanlarıyla dünyayı miras alır. Çünkü din felsefesi, din adına dünyada değerli olan ne varsa onu kendine araştırma konusu seçer. Mesela, din felsefesi dünyada iyi olarak ibadet etmeye değer bulunan şeylerin mahiyetini araştırmak ister. O, sadece hakikati araştırmaz, aynı zamanda hakikate ilham veren şeyi de araştırır. Din felsefesi kendisi için iyiliği, ahlakî değeri tanımlar ve o vakit şu soruyu sorar: "Bu dünyada değerli bulunan şey nedir?" bununla beraber şu soru da onun için çok önemlidir: "Bu dünyada en çok değer verilen şey nedir?" Din felsefesi gerçekleri meydana getiremez; fakat onlara hüküm verme konusunda azimli ve karardır. Din felsefesi düşüncesiz bir imanla yetinemez ve teorik felsefenin talep ettiği kadar gerçek hakikati talep eder; ancak kendi ideal hükümleri için sadece materyal olarak bu hakikati tahlil eder ve gerçekler arasındaki ideali araştırır.¹ Kısacası, din felsefesi dinin felsefi açıdan ele alınmasıdır. Başka bir deyişle din hakkında bir düşünme ve tartışmadır. Onun konusunu din; yöntemini felsefe, amacını da dinin felsefi açıdan değerlendirilişi oluşturmaktadır.²

Konuları yönünden benzerlikler ve farklılıkları bir arada barındıran felsefe ve din, metod yönünden de benzerlik ve farklılıklara sahiptir. Felsefenin konulara yaklaşım metodu daha ziyade tutarlı, objektif ve eleştiricidir. Din de ise iman, belli bir noktadan sonra inanan için olmazsa olmazdır. Yani saçma ya da aklına yatmasa da kişi, bir yaratıcıya inanır ve onu detaylı bir şekilde sorgulamayı ya da O'nun varlığından şüphe etmeyi düşünmeyebilir. Bilgi meselesinde din, vahiy ağırlıklı vehbî bilgiyi esas alırken; felsefe daha ziyade akıl ve duyu bilgisini ön planda tutar. Din, vahyî bilgi ile insanların yaşam tarzlarını bir şekilde düzenlemeye çalışır. Felsefe ise aklî bilgi ile bu işi yapmaya çalışır.³ Ancak felsefe, bağımsız ve hür aklın denetimi altında, metod bakımından

¹ Royce, *The Religious Aspect of Philosophy*, ss. 8-9.

² Mehmet Aydın, *Din Felsefesi*, (İstanbul, Selçuk Yay., 4. Baskı, 1994), s.2.

³ Hüsameddin Erdem, *Din-Felsefe Münasebeti*, Konya, Hü-Er Yayınları, 1997. ss. 76-165. Bkz. Burhan Ulutan, *Farabi Felsefesi*, (İstanbul, TDAV 2000), s. 150.

bağımsızlığına rağmen, din ve diğer disiplinler gibi konu bütünlüğü (Allah-İnsan-Evren) ile bağımlı kalmıştır. Bu konu bütünlüğü içinde dinlerin cevapları yanında, felsefecilerde aynı konulara cevap aramış, böylece kuralları ve prensipleri insan aklından doğan bir anlamda felsefi dinler ortaya çıkmıştır.¹ Ama bu durum ne dinin felsefe, ne de felsefenin din olduğuna delalet eder.² Din ve felsefe, varlık ve değer açısından en genel ve en temel olanı kendilerine araştırma konusu yaparak ilke ve sebepleri, insanı, âlemi ve varlığın bütününi anlamayı ve anlatmayı hedefler. Her ikisi de insanı, âlemi ve Allah'ı bir realite olarak kabul eder ve bu realitelerin birbirleriyle olan münasebetleriyle birlikte başka realitelerle olan münasebetlerini de inceler ve araştırır.³

Bu bağlamda filozofumuz Royce, bir tahtadan yapılmış putun herhangi bir kimseye daha iyi gelebileceğini iddia eder. Zira bir kimse ne olduğunu, nerede olduğunu bu sayede bilebilir. Dini sorular üzerinde şüphe etmek, bir hakikat araştırmacı için sadece bir ayrıcalık değil, aynı zamanda bir görevdir ve bu görev yoluyla tecrübe ettiğimiz her şey ciddidir ve çok önemli bir yere sahiptir.⁴ Ona göre, insanoğlunun en yüce ilgisi olan din hakkında herkesin söyleyecek bir sözü ve herkese düşen bir görev bulunmaktadır. Dini bilinç geliştikçe din, kendisine inananlara hayatın her aşamasında bir armağan sunmaktadır. Çünkü hayatını vahiy çizgisine göre uyarlayan bir kimse yaşadığı sürece hayatının anlamı ve değerine inanmış olduğu vahye göre belirler. Ne tür bir vahiy olursa olsun insanın tabiatla olan ilişkisi konusunda vahiy insana mutlaka birtakım şeyler söyler. İnsan tabiattaki yeri ve önemini bir anlamda vahiy sayesinde öğrenir. Sadece akıl ile insan tabiattaki yeri ve önemi konusunda yeterli bir anlayışa sahip olamaz. Eğer bu durum vahiyyle desteklenirse kişi kendi kurtuluşunu ve hayatının değerini daha farklı olarak algılayacaktır. Hatta John Locke'a göre, insanın vahye muhtaç olmasının en önemli sebebi, onun kendisine verilen tabii yetilerinin sınırlı olmasıdır. Yani Tanrı, bize bilgiye ulaşmamız için bazı yetiler vermiş olmakla birlikte bu yetilere belirli sınırlar çizmiştir. Bu nedenle bizim var olan ve var olabilecek bütün varlık ve olayları sahip olduğumuz sınırlı yetilerle bilmemiz mümkün değildir.

Şüphesiz ki Royce'un felsefenin dini yönüyle daha çok anlatmak istediği şey; dinin pratik, duygusal ve teorik bakış açıları ele alınabileceği gibi felsefi bir bakış açısıyla da incelemeye konu edilebileceğidir. Böyle bir inceleme ve bakış açısıyla din filozofu dini anlama yükümlülüğünü nasıl ve hangi şekilde ifade edeceğini diğer bir deyişle, bu yükümlülüğü nasıl öğreteceğini de iyi bilmelidir.⁵

¹ Mehmet Bayraktar, *İslâm Felsefesine Giriş*, (Ankara, TDV yayınları 1997), s. 153.

² Erdem, *Din-Felsefe Münasebeti*, s. 126.

³ Erdem, *Din-Felsefe Münasebeti*, ss. 170-182.

⁴ Royce, *The Religious Aspect of Philosophy*, s. 13-14.

⁵ Önder Bilgin, *Sadakat Ahlakı*, (Ankara, Ümit Ofset 2009), s. 221.

Başlangıçtan itibaren Royce, her iki tarafla da yakından ilgilenmiş ve sadece felsefenin dinî yönünü araştırmamış, aynı zamanda dinin de felsefi temelini araştırmıştır. O, bir taraftan gerçek dünya hakkındaki hakikatin dinin ümidi olan kurtuluştaki gibi tüm beşeri çabanın gerçek amacını ihtiva etmesi gerektiğine inanmış, diğer taraftan da insan için gerçek iyiliğin doğru ve dindeki nihaî kurtuluşun hem hakikatin doğası hem de gerçek dünya hakkında savunulabilir bir görüşte kökleşmesi gerektiğine inanmıştır.¹

Sonuç ve Değerlendirme

Felsefenin dinî bir yönünün olup olamayacağı meselesi bir anlamda felsefe-din ilişkisinin hangi bağlamda ele alındığı ile ilgilidir. Felsefenin konuları içinde özellikle metafizik problemler en çetin problemlerden biridir ve problem sonsuza kadar da devam edecek gibi görünüyor. Çünkü çok eski zamanlardan itibaren insanoğlu bu problemleri çözmeye çalışırken, zaman zaman onların üstesinden geldiğini düşünmüş; fakat zamanla onların hala çözülemediğinin bilincine varmıştır. Bu manada, bu iki alanın gayelerinin de bir olup olmadığıyla ilgili olarak şu soruları sormak mümkündür: Felsefe ve dinin gayesi nedir? Bu ikisinin gayelerinin birliğinden söz edilebilir mi; yoksa din ayrı bir dünyayı, felsefe de ayrı bir dünyayı ele alıp farklı farklı amaçlar peşinden mi koşuyor? Türünden sorular, bu iki farklı alanın anlaşılmasında en temel sorular olarak görülmektedir.

İşte bu düşünceler ekseninde yaşamının büyük bir çoğunluğunu felsefenin bu en temel sorunlarına ayıran Royce, felsefe ile dinin birbirine zıt dünya görüşleri olduğu düşüncesinde değildir. Zira ona göre bu iki ilmi disiplin insanoğlunun anlam arayışına varoluşsal bir çözüm getirme peşindedir. Bu bağlamda felsefe, insanın gerek kendi varlığı ve gerekse evrenin varlığı hakkında duyduğu alakanın genişleyip derinleşmesini sağlayan bir varlık şuurudur. Kısacası felsefenin hedefi, bu âlemde olup biten şeylerin tamamını bir düzen ve birlik içinde kavramak, insanın kendisinin bu bütün içindeki yeri ve oynadığı rolü tayin etmektir.² Çünkü felsefe daima bir bilgelik ve hikmet araştırması olarak anlaşılmalıdır. Felsefeci, hakikati araştıran ve dinî inançların doğru olup olmadığını, doğruluklarının bilinip bilinemeyeceğini ya da makul bir şekilde onların doğruluklarına inanılıp inanılmayacağını bilmek ister. Dinî inancın doğruluğu üzerindeki yoğunlaşma, din felsefesini diğer disiplinlerden ayırt eder. Nitekim bir tarihçi ya da sosyolog da dini inançlar üzerinde çalışmalar yapabilir. Fakat onların ilgisi bu inançların doğruluğu ya da yanlışlığı üzerinde durmak değildir.³ Felsefe ve dinin ilgi alanını çok iyi bilen Royce, bir anlamda uzlaştırıcı bir tavırla meseleye yaklaşır. Zira o, metafizik meseleleri halletme konusunda

¹Smith, John E. *Royce's Social Infinite*, New York, The Liberal Arts Press. 1950. s. 11.

²Necip Taylan, *Ana Hatlarıyla İslam Felsefesi*, (İstanbul, Ensar Neşriyat, 4. Baskı 1997), s. 24.

³C.Stephen Evans&R.Zachary Manis, *Din Felsefesi (İman Üzerine Rasyonel Bir Düşünme)*, Çev. Ferhat Akdemir, (Ankara, Elis Yayınları 2010), s. 17.

felsefenin akılı; dinin ise vahyi esas aldığını çok iyi bilmektedir. Ancak onun dikkatimize sunduğu en önemli çıkarım felsefenin vahye belli oranda itibar etmesi gerektiğidir. Çünkü felsefede nihayetinde aslolan akıldır. Dinde ise vahiy-akıl birlikteliği söz konusudur. Royce'un din-felsefe münasebetine olan yaklaşımının İslam filozoflarından Kindi ve İbn-i Rüşd'ün bilinen din-felsefe görüşlerine yakın olduğunu söyleyebiliriz.

Kaynakça

- Aydın, Mehmet. *Din Felsefesi*. İstanbul: Selçuk Yay, 4. Baskı, 1994.
- Arslan, Ahmet. *İslam Felsefesi Üzerine*. Ankara: Vadi Yay, 1999.
- Bayraktar, Mehmet. *İslâm Felsefesine Giriş*. Ankara: TDVY, , 1997.
- Bilen, Osman. *Din Felsefesi Üzerine Bazı Araştırmalar Platon'dan Wittgenstein'a*. İzmir: 2k Dijital Baskı Sistemleri, 2001.
- Bilgin, Önder. *Sadakat Ahlakı*. Ankara: Ümit Ofset, 2009.
- C.Stephen Evans&R.Zachary Manis, *Din Felsefesi (İman Üzerine Rasyonel Bir Düşünme)*. çev. Ferhat Akdemir. Ankara: Elis Yayınları, 2010.
- Erdem, Hüsameddin. *Din-Felsefe Münasebeti*. Konya: Hü-Er Yayınları, 1997.
- İbni Rüşd. *Faslü'l Makâl*. çev. Bekir Karlığa. İstanbul: İşaret Yay, 1992.
- John K. Roth. Ed. *The Philosophy of Josiah Royce*. New York: Hackett Publishing Company, 1982.
- Royce, Josiah. *The Religious Aspect of Philosophy*. Harper&Brothers, New York: Publishers, First Edition, 1958.
- Ulutan, Burhan. *Farabi Felsefesi*. İstanbul: TDAVY, 2000.
- Özcan, Zeki. *Din Felsefesi Yazıları I*. Bursa: Alfa Basım Yayın Dağıtım, Birinci Basım, , 2001.
- Smith, John E. *Royce's Social Infinite*. New York: The Liberal Arts Press. 1950.
- Taylan, Necip. *Ana hatlarıyla İslam Felsefesi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 4. Baskı, 1997.